

לא תתלונן

מאת: הרב יעקב נגן
ר"מ בישיבת ההסדר עתניאל

מהו החטא שקלקל הכול? הרי אפילו לחטא העגל, עבודת האילים ברגע הקדוש ביותר במערכת היחסים שבין ישראל לקב"ה, היה תיקון וכפרה. איזה חטא גרוע מזה? איזהו העוון שאין לו תקנה?

פרשתנו והפרשות הבאות מציגות מגוון של אירועים שליליים – תלונות המתאווים לבשר ודברי הסרה של מרים במשה; סיפור המרגלים ודיבתם על הארץ; מרידה במנהיגותם של משה ואהרן. את כל האירועים הללו ניתן לסכם במילה אחת, שחוזרת פעמים רבות בפרשיות האלה: תלונות. מה כל כך רע בתלונות? אין ציווי בתורה 'לא תתלונן', ומה יותר אנושי מלהתלונן? כדי לענות על כך, נתבונן בתלונות עצמן, ונראה שהבעיה העמוקה בתלונות היא מה שעומד בבסיסן.

עבר, הווה, עתיד

הבעיות התחילו לאחר שמשה קרא "קומה ה' וְיַפְצוּ אֵיבֹהֶיךָ". מיד אחר כך נאמר: "וַיְהִי הַעָם כְּמִתְאַנְנִים רַע בְּאָזְנֵי ה' וַיִּשְׁמַע ה' וַיַּחַר אַפּוֹ" (במדבר יא א). המילה 'מתאוננים', על פי ההקשר, מסמלת סוג של תלונה. לא מפורט על מה התלונן העם. נראה ששתיקה זו באה ללמד את מה שנכון בדרך כלל גבי כל התלונות: הדבר שעליו מתלוננים אינו הסיבה לתלונה אלא לכל היותר העילה לה. חוסר היכולת להכיר בזאת יכול לגרום לאדם לשגות באשליה שאילו רק יקבל המתלונן את 'משאלת לבו', הכול יסתדר. אשליה זו משותפת גם למתלונן וגם לזה שרוצה לעזור לו. אך האמת היא שהדבר שעליו מתלוננים אינו העניין. יש אנשים שנקודת המבט הבסיסית שלהם על החיים היא שלילית. ראייה זו מושרשת אצלם עמוק, וכך הם חווים את המציאות. תחושתם הפנימית היא שהאחרים לעולם רוצים ברעתם, והם תמיד מחמיצים את מה שהיה יכול להביא שינוי טוב ומבורך לחייהם. הם רואים רק את מה שאין ולעולם לא את מה שיש. תמיד חסר להם, תמיד רע להם.

תלונות עלולות לגרום לאדם לשקוע בהווה שבה הכול שחור, ואילו המציאות האחרת לעולם טובה יותר. אך רמת העיוות מדהימה כאשר האלטרנטיבה שעומדת על הפרק היא העבדות במצרים. המצרים, כזכור, מיררו את חיי ישראל, העבידו אותם בפרך ורצחו את בניהם. ולמרות הכול, בעיני המתלוננים, מצרים נחשבת למקום של שפע, גן עדן אבוד. הטענה שהאוכל במצרים ניתן בחינם היא טענה מגוחכת. גם אם היא נכונה, הרי שהאוכל ניתן בחינם מאותה סיבה שבעלי חיים מקבלים את מזונם 'חינם' – בעלי חיים הם רכוש, אין להם כסף והם מקבלים מזון כדי שיוכלו לעבוד את אדוניהם. כשם שאת העבר הופכים המתלוננים מרע לטוב, גם את ההווה הם מצליחים להפוך מטוב לרע. הם בזים למתנת אלוהים, למן, והתורה נאלצת, במעין מאמר מוסגר, להקדיש שלושה פסוקים (ז-ט) לשבחו של המן ולהפרכת טענת המתלוננים. אלוהים, בתגובה לתאוותם לבשר, נותן למתלוננים את מבוקשם: "עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאֶפְקֶם וְהָיָה לְכֶם לְזָרָא יַעַן כִּי מֵאֶסְתָּם אֶת ה' אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וּתְבַכּוּ לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶה יֵצְאָנוּ מִמִּצְרָיִם" (במדבר יא כ). התאוה לבשר גרמה להם למאוס באלוהים, וסופם שימאסו גם בבשר. לא יעבור זמן רב עד שיתברר שהייתה זו אשליה לחשוב שהבשר הוא מה שחסר להם. מעבר להפיכת המציאות על פניה, הקטנות וצרות האופקים של התלונה מקוממת – הייתכן שהדבר המרכזי בחיים שבגללו צריך לבכות ולהתגעגע למצרים הוא התאוה לבשר?

היעדר הפרספקטיבה הזו, לצערנו, אינו רק נחלת העבר. הושע פרידמן בן שלום, ראש המכינה קדם-צבאית בית ישראל, מכינה שעוסקת רבות בתרומה לחברה הישראלית, מביא את דור המדבר כמשל לזמננו. אנחנו זוכים לחיות בתקופה שקורים בה דברים גדולים, במאה החשובה ביותר לעם ישראל באלפיים השנים האחרונות, ואנשים מתעסקים בלריב ובלהתלונן על זוטות. תופעה זו קיימת לא רק במרחב הלאומי אלא גם

במרחב האישי. חרותה בזיכרוני תמונה מאחת החתונות שנוכחתי בהן, שבה אבי החתן היה עסוק עד החופה בלכעוס ולריב עם צוות האולם על סידור השולחנות במקום לנצל את הרגע ולשמוח ביום הגדול של בנו.

חטאי 'לעשות' לעומת חטאי 'להיות'

התלונות של העם שברו את משה: "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכֶה... וַבְּעֵינַי מֹשֶׁה רָע. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' לְמָה הִרְעִיתָ לְעַבְדְּךָ וְלָמָּה לֹא מָצִיתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְשׂוֹם אֶת מִשְׁאַ פֶּל הָעָם הַזֶּה עָלַי... וְאִם כִּכָּה אֶת עֲשֵׂה לִי הֲרֹגֵנִי נָא הָרֹג אִם מָצִאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאֵל אֲךָ אֶה בְּרַעְתִּי". (במדבר יא י-טו)

כמה הידרדרה מערכת היחסים בין משה לעם ישראל: אחרי חטא העגל היה משה מוכן להקריב עצמו כדי להציל את העם (שמות לב לג), ואילו כאן הוא מבקש למות ובלבד שיפטרו אותו מלהנהיג את העם. מה גרם למשבר הגדול?

התלונות אינן עניין נקודתי או נפילה זמנית. הן שיקוף וביטוי של הוויית החיים והן מאפיינות אווירה כללית. תפיסת מציאות מעוותת גורמת לכך שלעולם החסרונות יעמדו במרכז, לא משנה כמה טוב יהיה. תמיד החלופה שלא נבחרה מתבררת למפרע כטובה יותר. רש"י כותב שכאשר התפלל משה לרפואת אחותו מרים, שנענשה מכיוון שדיברה בו סרה, הוא נאלץ לקצר בתפילתו: "מפני מה לא האריך משה בתפלה? שלא יהיו ישראל אומרים: אחותו נתונה בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה?! דבר אחר שלא יאמרו ישראל בשביל אחותו הוא מאריך בתפלה, אבל בשבילנו אינו מאריך בתפלה" (רש"י לבמדבר יב יג) – כך אי אפשר לנהל מערכת יחסים, אין עם מי לדבר, אין לאן להתקדם. באווירה העכורה הזו, משה מרגיש שהוא אינו מסוגל להמשיך. על המעשה של חטא העגל אפשר להתגבר ולהמשיך הלאה, אך אי אפשר להתקדם כאשר תפיסת העולם הבסיסית והפנימית מעוותת לחלוטין. בשפה של 'לעשות' ו'להיות': חטא שהוא בתחום של 'לעשות' – אפשר להתגבר עליו, אולם כאשר שורשו הוא ב'להיות', הוא שייך לעולם הפנימי העמוק, וסליחה מאת ה' לא תפתור דבר, מכיוון שאין שינוי פנימי.

לתגובות: ynagen@gmail.com